

Ewa Dybowska
ORCID: 0000-0002-0454-772X
Uniwersytet Ignatianum w Krakowie

Elementy duchowości ignacjańskiej w dokumentach pedagogiki ignacjańskiej drugiej połowy XX wieku

Elements of Ignatian Spirituality in the
Documents of Ignatian Pedagogy from the Second
Half of the 20th Century

ABSTRACT

Ignatian pedagogy has its sources in the experience of Ignatius Loyola (1491–1556), the founder of the Jesuit order. He recorded these experiences mainly in *Spiritual Exercises*, from which the educational activity of the order drew important pedagogical categories. Ignatian pedagogy is closely related to the activity of the order, and therefore spirituality and religiosity are integrally included in it. The aim of the article is to indicate selected elements of Ignatian spirituality present in the documents of Ignatian pedagogy from the second half of the 20th century. For this purpose, the source text, *Spiritual Exercises*, is analyzed, as are two documents of Ignatian pedagogy: *Characteristics of Jesuit Education* and *Ignatian Pedagogy: A Practical Approach*. The article presents the main sources of Ignatian pedagogy: the experience of Ignatius Loyola and *Spiritual Exercises*. The 20th-century Jesuit documents relating to this issue are briefly characterized. Then, the key elements of Ignatian spirituality found in these documents are discussed. The analyses show that

KEYWORDS

Ignatius Loyola,
Spiritual Exercises,
Ignatian pedagogy,
Ignatian spirituality

SŁOWA KLUCZOWE

Ignacy Loyola,
Ćwiczenia duchowe,
pedagogika
ignacjańska, duchowość
ignacjańska

SPI Vol. 28, 2025/2
e-ISSN 2450-5366

DOI: 10.12775/SPI.2025.2.004
Nadesłano: 02.03.2025
Zaakceptowano: 25.04.2025

the spiritual vision of Ignatius Loyola is what inspires the educational activity of the Jesuit order and its collaborators. Despite changing sociocultural conditions, after taking into account the Ignatian principle of adaptation to people, place, and time, the religious and spiritual elements recommended by Ignatius Loyola can still serve as a point of reference (a permanent element) of the pedagogical concept today.

ABSTRAKT

Pedagogia ignacjańska ma swoje źródła w doświadczeniu Ignacego Loyoli (1491–1556), założyciela zakonu jezuitów. Spisał on je głównie w książeczce *Ćwiczeń duchowych*, skąd działalność edukacyjna zakonu zaczerpnęła istotne kategorie pedagogiczne. Pedagogika ignacjańska jest ściśle związana z działalnością zakonu, więc duchowość i religijność są w nią integralnie włączone. Celem artykułu jest wskazanie wybranych elementów duchowości ignacjańskiej obecnych w dokumentach pedagogiki ignacjańskiej drugiej połowy XX wieku. Dokonano w tym celu analizy tekstu źródłowego, jakim jest książeczka *Ćwiczeń duchowych* oraz analizy dokumentów pedagogiki ignacjańskiej: *Charakterystyczne cechy jezuickiego wychowania* oraz *Pedagogika ignacjańska. Podejście praktyczne*. W artykule przedstawiono główne źródła pedagogiki ignacjańskiej: doświadczenie Ignacego Loyoli i *Ćwiczenia duchowe*. Dokonano krótkiej charakterystyki XX-wiecznych dokumentów jezuickich odnoszących się do tej problematyki. Następnie omówiono kluczowe elementy duchowości ignacjańskiej, które znalazły się w tych dokumentach. Przeprowadzone analizy wykazują, że duchowa wizja Ignacego Loyoli jest tym, co inspiruje działalność edukacyjną prowadzoną przez zakon jezuitów i jego współpracowników. Mimo zmieniających się warunków społeczno-kulturowych, po uwzględnieniu ignacjańskiej zasady dostosowania do osób, miejsca i czasu, elementy religijne i duchowe zalecane przez Ignacego Loyolę mogą także dziś stanowić punkt odniesienia (stały element) koncepcji pedagogicznej.

Wprowadzenie

Koncepcja pedagogiczna określana jako pedagogika ignacjańska jest nurtem myślenia o wychowaniu, który niewątpliwie wpisuje się w koncepcje pedagogiczne poszukujące w duchowości i religii chrześcijańskiej natchnienia i inspiracji dla kształtowanej przez siebie rzeczywistości, wizji świata. Stanowi pedagogikę, która rozwijana jest

przez środowiska wyznające religię katolicką (Marek 2022). W wielu opracowaniach i analizach można spotkać określenia: pedagogika ignacjańska, pedagogia ignacjańska, edukacja jezuicka, pedagogika jezuicka, pedagogia jezuicka, a w ostatnich latach także pedagogika towarzyszenia (Ingłot 2007; Królikowska 2010; Dybowska 2013; Dybowska, Królikowski 2017, Marek 2017; 2021, 2022). Dla jednych autorów te określenia są tożsame, dla innych nieznanie, a dla wielu także dyskusyjne (Marek 2021). Pedagogia ignacjańska ma swoje źródła w doświadczeniu założyciela zakonu jezuitów św. Ignacego Loyoli (1491–1556) spisany przede wszystkim w książeczce *Ćwiczenia duchowe* (Dybowska 2013; Marek 2017). Pedagogika ignacjańska jest zatem przeniesieniem, odkrywaniem i adaptacją doświadczenia, myśli oraz wizji Ignacego Loyoli na praktyczną działalność edukacyjną (Codina 2007).

Wskazania Ignacego Loyoli zawarte w jego książeczce pt. *Ćwiczenia duchowe* są wypracowaną przez niego metodą wspierania rozwoju duchowego. Stały się punktem wyjścia dla myślenia pedagogicznego i praktyki edukacyjnej rozwijanej od XVI wieku przez zakon jezuitów w prowadzonych przez siebie do dzisiaj szkołach i placówkach edukacyjnych (Marek 2022). Działalność edukacyjną jezuitów regulowały wypracowane w tym celu dokumenty. Zarysowane w *Ćwiczeniach duchowych* myślenie o rozwoju człowieka znajdowało wyraz w dokumentach, które wprost odnosiły się do praktyki edukacyjnej. Początkowo był to tzw. *modus parisiensis* (Codina 2004; Ingłot 2007; Dybowska 2013; Casalini 2019). *Modus parisiensis* był sposobem organizowania nauczania i uczenia się, jakiego Ignacy Loyola i jego pierwsi towarzysze doświadczyli się w czasie studiów w Paryżu (Dybowska 2013). Dokumentem bardziej rozbudowanym i pozwalającym na szczegółową, specyficzną organizację procesu edukacyjnego było tzw. *Ratio atque institutio studiorum Societatis Iesu* (*Ustawa szkolna Towarzystwa Jezusowego*), znane bardziej w skróconej nazwie *Ratio studiorum* (Codina 2000; Ingłot 2007; Bieś 2012; Casalini 2019).

Edukacyjna działalność Towarzystwa Jezusowego była prowadzona i rozwijała się przez kolejne stulecia właśnie w oparciu o zasady i reguły zapisane w *Ratio studiorum*. Dokument ten pozwolił na stworzenie na całym świecie jednolitego systemu edukacyjnego szkół jezuickich. Wraz ze zmieniającymi się kontekstami politycznymi

i społecznymi w poszczególnych państwach, a także z koniecznością włączania w prowadzone szkoły coraz większej liczby osób świeckich, utrzymanie jednolitego programu nauczania na bazie wspólnych reguł nie było jednak możliwe. W XX wieku poszukiwano takiego sposobu prowadzenia dzieł edukacyjnych, które pozwoliłyby na zachowanie tożsamości, a zarazem utrzymanie specyfiki i jednolitości systemu edukacyjnego. W wyniku tych poszukiwań uznano, że tym, co nadaje jedność i charakterystyczną tożsamość dziełu edukacyjnemu prowadzonemu przez zakon jezuitów, jest duchowa wizja Ignacego Loyoli (zapisana głównie w *Ćwiczeniach duchowych*) i misja założonego przez niego zakonu (Ingłot 2007). Ostatecznie wypracowano dwa dokumenty pozwalające na nakreślenie ignacjańskiej specyfiki szkół prowadzonych przez jezuitów, którą określa się mianem pedagogiki ignacjańskiej. Tymi dokumentami są: ogłoszony w 1986 roku dokument *Charakterystyczne cechy jezuickiego wychowania* oraz przedstawiony w 1993 roku dokument *Pedagogika ignacjańska. Podejście praktyczne* (*Podstawy edukacji ignacjańskiej* 2006). Jest więc pedagogika ignacjańska pedagogiką, która w swoich konstytutywnych założeniach zawiera pierwiastki religijne osadzone w duchowości ignacjańskiej.

Celem artykułu jest podjęcie, wskazanie i przeanalizowanie wybranych, najbardziej charakterystycznych elementów duchowości ignacjańskiej, które znalazły swoje wyraźne miejsce w dokumentach pedagogiki ignacjańskiej XX wieku i tym samym nadają temu podejściu pedagogicznemu swoistą specyfikę i charakterystyczny rys. Wiele opracowań, a także same wzmiankowane wyżej dokumenty odsyłają bardzo często do *Ćwiczeń duchowych*, nie podając wprost ich treści. W analizach przeprowadzonych w artykule sięgnięto bezpośrednio do tekstów źródłowych.

Ćwiczenia duchowe św. Ignacego Loyoli – charakterystyczne rysy

Źródłem pedagogiki ignacjańskiej jest doświadczenie Ignacego Loyoli. Żył on na przełomie średniowiecza i renesansu. Urodził w kraju Basków, w rodzinie szlacheckiej. Marzył (i tak był wychowywany) o tym, aby być dworzaninem, rycerzem i żołnierzem, który

dokona wielkich rzeczy w służbie hiszpańskiego króla. W wieku trzydziestu lat został ranny w bitwie (O'Malley 1999). To niespodziewane doświadczenie zmusiło go do rewizji swoich dotychczasowych pragnień i marzeń. Jego powrotowi do zdrowia w rodzinnym zamku w Loyoli towarzyszyły zmagania wewnętrzne, które uczyniły z niego człowieka świadomego toczącej się w nim walki duchowej. Było to doświadczenie mistyczne, które spowodowało jego wewnętrzne nawrócenie i całkowite odwrócenie dotychczasowych priorytetów życiowych. Ignacy zrezygnował ze służby królowi hiszpańskiemu na rzecz służby Chrystusowi.

Po wielu latach od przełomowego doświadczenia Ignacy Loyola wraz z grupą przyjaciół założył nowy zakon, znany jako Towarzystwo Jezusowe. W początkowych latach kształtowania się nowego zakonu nie brano pod uwagę angażowania się w szkolnictwo i edukację. Jednak obserwując ówczesną rzeczywistość oraz odpowiadając na znaki czasu, Ignacy Loyola podjął się wraz ze współbraćmi zadania prowadzenia szkół i angażowania się w działalność pedagogiczną. Było dla nich oczywiste od samego początku, że strategia uczenia i formowania ich wychowanków będzie miała źródło w propozycji rozwoju opisanej w książeczce *Ćwiczeń duchowych* (Dybowska 2022b).

Zatem istoty i znaczenia poszczególnych zasad pedagogiki ignacjańskiej należy się doszukiwać w książeczce *Ćwiczeń duchowych* (Marek 2017), gdyż to właśnie w ich dynamice mają swoje początki zasady i metody pedagogiczne od ponad 470 lat stosowane w szkołach prowadzonych przez jezuitów, a także w podejmowanych przez nich i ich współpracowników innych aktywnościach edukacyjnych (Dybowska 2022a).

Ćwiczenia duchowe Ignacego Loyoli stanowią jedno z klasycznych dzieł duchowości ignacjańskiej (Marek 2017). Książeczka ta nie jest przeznaczona do czytania, ale ma prowadzić „do odniesienia zwycięstwa nad samym sobą” i uporządkowania swego życia (Loyola 2002, nr 21) poprzez ćwiczenia, które angażują całego człowieka, jego ciało, umysł, serce i duszę (Marek 2017). Jest więc ona „dokumentem”, który podaje metody służące formacji człowieka i nadawania kształtu życiu, zarówno w wymiarze horyzontalnym, jak i wertykalnym (Marek 2022).

Chcąc próbować wskazać charakterystyczne rysy duchowości ignacjańskiej, należy przeanalizować teksty opisujące i komentujące

Ćwiczenia duchowe (np.: Zas Friz 2007; Traub 2008; Dybowska 2013; Instytut De Republica 2022; Marek 2024). Można w zasadzie uznać, że każdy autor w nieco indywidualny sposób dokonuje wyboru najbardziej charakterystycznych cech duchowości ignacjańskiej, niemniej wiele z nich powtarza się zasadniczo u wszystkich autorów. Najczęściej wymienianymi cechami są: teocentryzm, chrystocentryzm, koncentracja na osobie i jej doświadczeniu, mistyka służby, *magis*, wolność (tzw. święta obojętność ignacjańska), kontemplatywność w działaniu, działanie/kochać i służyć we wszystkim, rozeznawanie, uniwersalizm, wdzięczność, refleksja.

Dokumenty pedagogiki ignacjańskiej w XX wieku

Wspomniano już, że w XX wieku jezuici zaczęli rozumieć, iż o specyfice i swoistej jednolitości systemu wychowawczego w szkołach jezuickich nie świadczy jednorodny program nauczania (jak to było możliwe w XVI wieku), ale fundamentalna inspiracja ignacjańska – duchowa wizja proponowana przez Ignacego Loyolę (Duminuco 2000). Sięgnięto zatem do *Ćwiczeń duchowych* i starano się je odczytać w rzeczywistości XX wieku. Osobą, która poczyniła zdecydowane kroki w tym zakresie, był Pedro Arrupe – przełożony generalny zakonu w latach 1965–1983. Zorganizował on w 1980 roku w Rzymie spotkanie grupy jezuitów i osób świeckich, którego tematem była działalność edukacyjna zakonu. W rezultacie powołano międzynarodowy zespół, którego zadaniem było opisanie współczesnych możliwości wypełniania przez jezuitów apostolskiej misji zakonu na polu edukacyjnym. Efektem prac zespołu są dwa dokumenty zatwierdzone już przez jego następcę – Petera-Hansa Kolvenbacha (Marek 2021).

Pierwszy z dokumentów to *Charakterystyczne cechy jezuickiego wychowania*. Zatwierdzony został w roku 1986. Był odpowiedzią na następujące potrzeby: konieczności dostosowania organizacji szkół jezuickich do nowych warunków i czasów, troski o wierność jezuickiemu dziedzictwu, zachowania „ignacjańskości”, czyli szczególnego ducha jezuickiego (*Charakterystyczne cechy...* 2006, nr 8). Dokument ten zawiera 28 charakterystycznych cech (zaprezentowanych w 9 rozdziałach), którymi powinna się odznaczać instytucja edukacyjna inspirowana duchem ignacjańskim. Charakterystyki

te odwołują się do duchowej wizji Ignacego Loyoli. Każdy rozdział zaczyna się od myśli zaczerpniętej z duchowej wizji Ignacego Loyoli. Następnie przedstawione są cechy, będące rezultatem refleksji nad tą wizją. Każda z przedstawionych cech jest szerzej omówiona z możliwością jej zastosowania w przestrzeni edukacyjnej (Bieś i in. 2012; Dybowska 2013).

W dokumencie *Charakterystyczne cechy jezuickiego wychowania* wyjaśniono na czym polega ignacjańska tożsamość szkół prowadzonych przez jezuitów. Pojawiły się jednak kolejne pytania: Co zrobić, aby zasady i wskazówki zawarte w tym dokumencie stały się bardziej praktyczne dla nauczycieli, dla wychowawców? W jaki sposób wartości ignacjańskie mogą być włączone do praktyki pedagogicznej, by służyły codziennemu współdziałaniu nauczycieli i uczniów w klasie? (Dybowska 2013). Odpowiedzią był kolejny dokument pt. *Pedagogika ignacjańska. Podejście praktyczne*, który został przyjęty w 1993 roku. Jednym z najbardziej istotnych wątków tego dokumentu jest model pedagogiki ignacjańskiej, uwzględniający pięć elementów: kontekst, doświadczenie, refleksja, działanie, ewaluacja (*Pedagogia ignacjańska* 2006; Marek 2024; 2021; Dybowska 2013; 2022). Drugi istotny wątek w pedagogice ignacjańskiej to miejsce i rola nauczyciela, wychowawcy, pedagoga, a może po prostu towarzysza rozwoju (*Pedagogia ignacjańska* 2006; Dybowska 2013; Marek 2017).

W obu tych dokumentach uwzględniono i doceniono społeczno-kulturowo-religijne uwarunkowania rzeczywistości oraz edukacji i wychowania. Zwrócono uwagę nie tylko na horyzontalną perspektywę rozwoju, pozwalającą na poznawanie i rozumienie otaczającego świata. Równie ważną uznano perspektywę wertykalną rozwoju osoby, którą charakteryzuje nawiązanie relacji z Bogiem i rozwijanie wnętrza osoby (Marek 2021: 14).

Elementy duchowości ignacjańskiej w dokumentach pedagogiki ignacjańskiej

W identyfikacji istotnych rysów duchowości ignacjańskiej pomocne będzie zestawienie treści *Ćwiczeń duchowych* i danego dokumentu w tabeli.

Z dokumentu *Charakterystyczne cechy jezuickiego wychowania* wybrano do analizy najbardziej specyficzne rysy duchowości ignacjańskiej. Głównymi i, jak się wydaje, podstawowymi rysami duchowości ignacjańskiej są teocentryzm i chrystocentryzm. Te rysy są także obecne w drugim z omawianych dokumentów.

Tabela 1. Teocentryzm i chrystocentryzm w pedagogice ignacjańskiej

Ćwiczenia duchowe (ĆD)	Charakterystyczne cechy jezuickiego wychowania (ChCJW)
Bóg działa i pracuje dla mnie we wszystkich rzeczach stworzonych na obliczu ziemi. Znaczy to, że postępuje tak, jak ktoś pracujący (ĆD, nr 236).	Afirmacja świata – Bóg jako stwórca całej rzeczywistości, całej prawdy i całego poznania. Jest On obecny i działa w całym stworzeniu: w naturze, w historii i w osobach (ChCJW, nr 23).
Człowiek po to jest stworzony, aby Boga, Pana naszego, chwalił, czcił i Jemu służył, a przez to zbawił duszę swoją (ĆD, nr 23).	Dla św. Ignacego Bóg jest Stwórcą, Najwyższą Dobrocią, jedyną Rzeczywistością absolutną. [...] Bóg objawia się w sposób szczególny w misterium osoby ludzkiej. [...] Rozwój wszystkich talentów przekazanych przez Boga osobie (ChCJW, nr 21 i 25).
...prosić o dogłębne poznanie Pana, który dla mnie stał się człowiekiem, abym Go więcej kochał i więcej szedł w Jego ślady (ĆD, nr 104).	Jezuickie wychowanie proponuje Jezusa Chrystusa jako wzór osoby. [...] Chrześcijanie – członkowie wspólnoty wychowawczej – dążą do tego, by pójść za Chrystusem i być jak On: dzielić z Nim i szerzyć wyznawanie przez Niego wartości oraz iść Jego drogą (ChCJW, nr 60 i 62).

Źródło: opracowanie własne.

Pedagogika ignacjańska wyrosła z ducha teocentryzmu *Ćwiczeń duchowych*. Jest to zgodne z przekonaniem Ignacego Loyoli, który wierzył, że Bóg jest daleko i poznawać człowiekowi i trzodzi się dla jego dobra. Dzięki temu wychowanek w procesie edukacyjnym nabywa umiejętności i postaw, które uzdalniają go do wybierania wartości zmierzających do rozwijania w sobie i wokół siebie dobra (Marek 2021). Jako wzór do naśladowania zostaje postawiona tutaj osoba Jezusa Chrystusa.

Doświadczenie człowieka stanowi punkt wyjścia duchowości ignacjańskiej. W pedagogice ignacjańskiej troska o stworzenie optymalnych warunków do wzrastania, uczenia się i rozwoju ma swoją specyfikę i określana jest jako *cura personalis* (Dunfee i in. 2017; Casalini 2021).

Tabela 2. *Cura personalis* w pedagogice ignacjańskiej

Ćwiczenia duchowe (ĆD)	Charakterystyczne cechy jezuickiego wychowania (ChCJW)
Te Ćwiczenia duchowe trzeba dostosowywać do właściwości osób pragnących je odprawić, a mianowicie do ich wieku, wykształcenia lub zdolności. Przeto człowiekowi bez wykształcenia lub o słabych siłach nie trzeba dawać tego, czego nie mógłby łatwo znieść i co by mu nie przyniosło pożytku (ĆD, nr 18).	<i>Cura personalis</i> (uwaga i troska o pojedynczą osobę) pozostaje podstawową, charakterystyczną cechą jezuickiego wychowania (ChCJW, nr 43). [Zwracać trzeba uwagę – przyp. E.D.] by programy nauczania, procesy wychowawcze, styl uczenia i całe życie szkoły były dostosowane do specyficznych potrzeb miejsca, w którym znajduje się szkoła oraz ludzi, którym służy (ChCJW, nr 147).

Źródło: opracowanie własne.

Cura personalis oznacza indywidualną troskę o osobę poprzez uwzględnianie jej talentów, historii życia czy też ograniczeń. Przejawia się to wsłuchiowaniem się w potrzeby wychowanka, a także w to, o czym sygnalizuje werbalnie i niewerbalnie, co jest dla niego ważne i czym żyje (Dybowska 2013; Marek, Walulik 2020). Chcąc podkreślić znaczenie każdej osoby oraz dostosować procesy edukacyjne do jej możliwości, *cura personalis* kładzie akcent na całościowy rozwój osoby. Swoim zachowaniem pedagog czy nauczyciel powinien odpowiadać na pytania, które – czasem nawet ich nie wypowiadając – stawia uczeń: Czy się liczę? Czy mam znaczenie? (Grogan 2015). *Cura personalis* pozwala widzieć wychowanka w kontekście jego życia, w sytuacji, w której on rzeczywiście się znajduje. Wyraża w ten sposób dbałość, troskę, zwracanie uwagi, okazywanie miłości i zaufania (Marek 2024).

Cura personalis prowadzi do kolejnej ignacjańskiej charakterystyki, jaką jest poszukiwanie wolności.

Tabela 3. Poszukiwanie wolności w pedagogice ignacjańskiej

Ćwiczenia duchowe (ĆD)	Charakterystyczne cechy jezuickiego wychowania (ChCJW)
I dlatego trzeba nam stać się ludźmi obojętnymi [nie robiącymi różnicy] w stosunku do wszystkich rzeczy stworzonych, w tym wszystkim, co podlega wolności naszej woli, a nie jest jej zakazane [lub nakazane] (ĆD, nr 23).	Aby zmierzać ku prawdziwej wolności, człowiek musi się uczyć rozpoznawać i radzić sobie z siłami, które mogą sprzyjać wolności lub ją ograniczać. [...] Walka o usuwanie przeszkód ograniczających wolność, rozwijanie zdolności do przeżywania wolności i korzystania z niej. [...] Dostrzeżenie wszystkich przeszkód utrudniających wzrost (ChCJW, nr 49).

Źródło: opracowanie własne.

Afirmacja wolności będzie oznaczała w przestrzeni edukacyjnej poszanowanie podmiotowości wychowanka. *Cura personalis* ma się wyrażać także w stwarzaniu warunków do poszukiwania prawdy, przy pełnym poszanowaniu wolności podopiecznego. Jednocześnie będzie umożliwiać odkrywanie jego indywidualnej wolności (Marek 2022).

Konieczne jest wskazanie na jeszcze jeden rys duchowości ignacjańskiej charakteryzujący te obszary, które są dookreślane przymiotnikiem „ignacjański”. Chodzi tu o ignacjańską zasadę *magis*, która oznacza: bardziej, więcej, lepiej (w ujęciu jakościowym, nie ilościowym). *Magis* dla Ignacego Loyoli oznaczało to wszystko, co prościej, szybciej prowadzi człowieka do Boga. Zaprasza w ten sposób do przekraczania granic przeciętności, do otwartości na rozwój (Dunfee i in. 2017; Dybowska 2013; Marek 2017; Clarence, Jena 2023). W procesach edukacyjnych będzie to oznaczało taką pomoc wychowankowi, by ten stawał się coraz bardziej dojrzały w dążeniu do indywidualnej doskonałości (Grogan 2015).

Tabela 4. *Magis* w pedagogice ignacjańskiej

Ćwiczenia duchowe (ĆD)	Charakterystyczne cechy jezuickiego wychowania (ChCJW)
Pragnąć i wybierać jedynie to, co nam więcej pomaga do celu, dla którego jesteśmy stworzeni (ĆD, nr 23).	<i>Magis</i> (więcej) oznacza możliwie najpełniejszy rozwój pojedynczej osoby na każdym etapie jej życia, wraz z gotowością kontynuowania rozwoju przez całe życie oraz motywację spożytkowania rozwijanych darów dla dobra innych (ChCJW, nr 109).

Źródło: opracowanie własne.

Wątkiem dominującym, realizującym cele oraz odpowiadającym na potrzeby, jakie przyświecały powstaniu drugiego analizowanego dokumentu pt. *Pedagogia ignacjańska: podejście praktyczne*, jest model pedagogiki ignacjańskiej, na który składa się, uporządkowane według ignacjańskiej logiki, pięć elementów: kontekst, doświadczenie, refleksja, działanie, ewaluacja.

Tabela 5. Model pedagogiki ignacjańskiej w odniesieniu do *Ćwiczeń duchowych*

Model pedagogiki ignacjańskiej (<i>Pedagogia ignacjańska. Podejście praktyczne</i> , nr 31 i 68)	Ćwiczenia duchowe (ĆD)
Kontekst (kto?)	Dostosować do osób [...], do ich wieku, wykształcenia lub zdolności [...]. Temu co jest pochłonięty sprawami [...] temu co jest bardziej wolny od zajęć ... (ĆD, nr 18–20).
Doświadczenie (co?)	Smakować coś wewnątrznie (ĆD, nr 2).
Refleksja (dlaczego, jak?)	Po skończonym ćwiczeniu przez kwadrans, siedząc lub chodząc, zbadam, jak mi się powiodła ta kontemplacja lub rozmyślanie (ĆD, nr 77). Rozeznawanie (ĆD, nr 313–327).
Działanie (co dalej?)	Miłość winno się zakładać więcej na czynach niż na słowach (ĆD, nr 230).
Ewaluacja (jak dobrze?)	W całej tej mierze, w jakiej mu one pomagają do jego celu (ĆD, nr 23).

Źródło: opracowanie własne.

Zwracanie uwagi na osobisty i społeczny kontekst życia wychowanka wpływa z ignacjańskiej troski określanej jako *cura personalis*. Kontekst zawsze warunkuje przebieg procesów edukacyjnych. Chodzi o to, by poznać uwarunkowania życiowe i rozwojowe wychowanka oraz zrozumieć jego świat tak, by procesy edukacyjne nie były zawieszone w próżni (Dybowska 2013; Marek 2021). Pedagogika ignacjańska wyrosła z osobistego doświadczenia Ignacego Loyoli. Doświadczenie jest natomiast kategorią uwarunkowaną zaangażowaniem człowieka, świadomym lub nie do końca uświadomionym, bezpośrednim lub zapośredniczonym (*Pedagogia ignacjańska* 2006, nr 45). Tak rozumiane doświadczenie/doświadczenie, używając języka ignacjańskiego, to poznawanie smaków życia: radości, szczęścia, smutku, bólu, dezorientacji, poczucia sensu, świadomości celu (Dybowska 2022a). Refleksja w pedagogice ignacjańskiej to „staranne rozważenie pewnego tematu, doświadczenia, idei, zadania lub spontanicznej reakcji, żeby móc pełniej pojąć ich znaczenie. Jest to proces, za pomocą którego wydobywa się znaczenie z ludzkiego doświadczenia” (*Pedagogia ignacjańska* 2006, nr 49).

Refleksja stanowi nieodłączny składnik rozwoju i uczenia się (także w perspektywie całożyciowego uczenia się) człowieka. Dzięki refleksji człowiek odkrywa znaczenie i istotną wartość tego, co

dzieje się w sferze doświadczania życia oraz wychodzi poza struktury znaczeniowe zastanej rzeczywistości (*Pedagogia ignacjańska* 2006, nr 47–48; Dybowska 2022). Refleksja w logice ignacjańskiej ma inspirować do podejmowania dojrzałych i odpowiedzialnych decyzji dotyczących zmian we własnym życiu (Marek 2021). Doświadczenie i refleksja w pedagogice ignacjańskiej mają zatem prowadzić do podejmowania działań odnoszących do siebie samego, do relacji z innymi i z otaczającym światem. Zaangażowanie, w rozumieniu Ignacego Loyoli, nie jest jakimkolwiek zaangażowaniem, ale nieustannym poszukiwaniem *magis*, dla lepszego służenia Bogu, bycia z innymi ludźmi i dla innych ludzi (Dybowska 2013; Marek 2021). Ewaluacja w modelu pedagogiki ignacjańskiej dokonuje się zawsze w odniesieniu do celu we wszystkich obszarach aktywności osoby, w całościowym patrzeniu na osobę w jej rozwoju (Dybowska 2013).

Dynamika modelu pedagogiki ignacjańskiej ma swoje źródło w *Ćwiczeniach duchowych* oraz w tym, jak one przez swoją pedagogię kształtują człowieka. Można zatem założyć, że dynamika ludzkiej aktywności określona dla procesów edukacyjnych może służyć człowiekowi do uczenia się przez całe życie (Dybowska 2022a). Pozostaje ona w ten sposób w dynamice ignacjańskiego *magis* ukierunkowanego na cel ostateczny człowieka, nakreślony przez Ignacego Loyolę, którym jest osiągnięcie pełni, osiągnięcie zbawienia (Loyola 2002, nr 23).

Konkluzje

Zakres analiz niniejszego artykułu dotyczył dokumentów pedagogiki ignacjańskiej drugiej połowy XX wieku. Dokumenty te ułatwiły zachowanie ignacjańskiej tożsamości szkół jezuickich w zmieniającej się rzeczywistości. Należy jednak wspomnieć, że w 2019 roku ukazał się dokument *Jesuit Schools. A Living Tradition in the 21st Century: An Ongoing Exercise of Discernment* [*Szkoły jezuickie. Żywa tradycja w XXI wieku. Ćwiczenia pomocne w rozeznananiu*], który ma na celu dalsze wspieranie pedagogicznej działalności jezuitów i utrzymanie ignacjańskiej tożsamości sieci szkół z uwzględnieniem zmian, których w XXI wieku doświadcza człowiek, czego skutkiem jest potrzeba całościowego uczenia się (ICAJE 2019). Dokument *Jesuit Schools* wymienia 10 wskaźników, które identyfikowane są do podjęcia przez

szkołę jezuicką. Są one zaczerpnięte z dokumentu *Charakterystyczne cechy jezuickiego wychowania* (ICAJE 2019, nr 157).

Ignacjańska zasada dostosowania do osób, miejsca i czasu (*Konstytucje...* 2001, nr 455; Loyola 2002, nr 18; *Charakterystyczne cechy...* 2006, nr 145–147, 152–153) sprawia, że sposób życia i rozwoju ujęty w książeczce *Ćwiczenia duchowe* jest stale aktualizowany ze względu na zmieniające się konteksty społeczne. Trzecia dekada XXI wieku charakteryzuje się intensywnością życia, dominuje w niej zmienność, niepewność, złożoność i niejednoznaczność. Ludzie żyjący dzisiaj potrzebują więc stałych punktów odniesienia i jasnego celu dla działania. Znaleźć je można między innymi w przestrzeniach edukacyjnych. Zakorzenie koncepcji pedagogicznej w duchowości posiadającej wielowiekową tradycję może być źródłem dla takich odniesień.

W artykule przeanalizowano wybrane fragmenty dokumentów związanych z pedagogiką ignacjańską. Do dalszych eksploracji pozostają bardziej szczegółowe wątki analizowanych dokumentów.

Bibliografia

- Bieś A.P. (2012). *Ratio studiorum*, [w:] E. Gigilewicz (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 16, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, kol. 1226–1227.
- Bieś A.P., Dybowska E., Grzebień L. (2012). *Pedagogia jezuitów (ignacjańska)* [Towarzystwa Jezusowego], [w:] J. Kostkiewicz (red.), *Pedagogie katolickich zgromadzeń zakonnych. Historia i współczesność*, t. 1, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, s. 61–100.
- Casalini C. (2019). *Rise, Character, and Development of Jesuit Education: Teaching the World*, [w:] G. Županov (red.), *The Oxford Handbook of the Jesuits*, Oxford: Oxford University Press, s. 153–176.
- Casalini C. (2021). *Cura personalis: The Care of the Person and the Roots of Jesuit Pedagogy*, [w:] J. Braga, M. Santiago de Carvalho (red.), *Philosophy of Care: Advancing Global Bioethics*, t. 16, Cham: Springer, https://doi.org/10.1007/978-3-030-75478-5_15
- Charakterystyczne cechy jezuickiego wychowania*, przeł. B. Steczek (2006). [w:] *Podstawy edukacji ignacjańskiej*, red. J. Kołacz, Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna Ignatianum, Wydawnictwo WAM, s. 9–98.
- Clarence M., Jena L.K. (2023). *Jesuit Education System: Creators of Credible Leaders*, „Vilakshan – XIMB Journal of Management”, t. 20, nr 2, s. 313–319, <https://doi.org/10.1108/XJM-07-2021-0202>

- Codina G. (2004). *El «modus parisiensis»*, „Gregorianum”, t. 85, nr 1, s. 43–64, <http://www.jstor.org/stable/23581227>
- Codina G. (2007). *Pedagogía ignaciana*, [w:] J.G. de Castro (red.), *Diccionario de espiritualidad ignaciana*, t. 2, Madrid: Editorial Sal Terre, s. 1426–1430.
- Duminuco V. (2000). *A New Ratio for a New Millennium?*, [w:] V. Duminuco (red.), *The Jesuit Ratio Studiorum: 400th Anniversary Perspectives*, New York: Fordham University Press, s. 145–160.
- Dunfee D.J., Scherer S., Sagendorf K., Nash J.D., Schwartz Ch. (2017). *Re-visiting the Promise and Foundations of a Jesuit Education*, „Jesuit Higher Education: A Journal”, t. 6, nr 1, art. 10, <https://epublications.regis.edu/jhe/vol6/iss1/10>
- Dybowska E. (2013). *Wychowawca w pedagogice ignacjańskiej*, Kraków: Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM.
- Dybowska E. (2022a). *Pedagogika ignacjańska w świecie VUCA*, „Horyzonty Wychowania”, t. 21, nr 57, s. 11–19, <https://doi.org/10.35765/hw.2022.57.03>
- Dybowska E. (2022b). *Pedagogika ignacjańska*, „Życie Duchowe”, nr 111, s. 81–89.
- Dybowska E., Królikowski W. (2017). *Rozwój człowieka w pedagogii ignacjańskiej*, [w:] A. Walulik, J. Mółka (red.), *Septuaginta pedagogiczno-katechetyczna. Księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi dr. hab. Zbigniewowi Markowi SJ w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, Kraków: Akademia Ignatianum, s. 209–224.
- Gary H. (2000). *The Experience of Ignatius Loyola: Background to Jesuit Education*, [w:] V. Duminuco (red.), *The Jesuit Ratio Studiorum: 400th Anniversary Perspectives*, New York: Fordham University Press, s. 1–21.
- Grogan B. (red.) (2015). *The Characteristics of Jesuit Education: A Charter for Irish Jesuit Colleges*, Dublin: Jesuits in Ireland.
- ICAJE (International Commission on the Apostolate on Jesuit Education) (2019). *Jesuit Schools: A Living Tradition in the 21st Century*, Rome: Society of Jesus. Secretariat for Education. General Curia.
- Inglot M. (2007). *Założenia „Ratio studiorum” (1599) i charakterystycznych cech jezuickiego wychowania (1986)*, [w:] A. Hajduk, J. Mółka (red.), *Pedagogika wiary*, Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna Ignatianum, Wydawnictwo WAM, s. 85–95.
- Instytut De Republica (2022). *Wacław Królikowski. Charakterystyczne rysy duchowości ignacjańskiej* [video], YouTube, 29 sierpnia, https://www.youtube.com/watch?v=uX2iVZqOjG8&ab_channel=InstytutDeRepublica
- Konstytucje Towarzystwa Jezusowego wraz z przypisami Kongregacji Generalnej XXXIV oraz Normy uzupełniające zatwierdzone przez tę samą Kongregację.* (2001). Kraków: Wydawnictwo WAM, Polskie Prowincje Towarzystwa Jezusowego.

- Królikowska A. (red.) (2010). *Pedagogika ignacjańska. Historia, teoria, praktyka*, Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna Ignatianum, Wydawnictwo WAM.
- Loyola I. (2002). *Ćwiczenia duchowe*, przeł. M. Bednarz, Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Marek Z. (2017). *Pedagogika towarzyszenia. Perspektywa tradycji ignacjańskiej*, Kraków: Akademia Ignatianum w Krakowie.
- Marek Z. (2021). *Pedagogia i pedagogika ignacjańska (jezuicka)*, „Horyzonty Wychowania”, t. 20, nr 56, s. 11–21, <https://doi.org/10.35765/hw.2071>
- Marek Z. (2022). *Podstawy pedagogiki religii*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.
- Marek Z. (2024). *Duchowość ignacjańska w edukacji*, „Forum Pedagogiczne”, t. 14, nr 1, s. 33–46, <https://doi.org/10.21697/fp.2024.1.3>
- Marek Z., Walulik, A. (2020). *Towarzyszenie wychowawcze w formacji człowieka*, „Horyzonty Wychowania”, t. 19, nr 50, s. 105–116. <https://doi.org/10.35765/hw.1914>
- O'Malley J.W. (1999), *Pierwsi jezuici*, przeł. P. Samerek i in., Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Pedagogia ignacjańska. Podejście praktyczne*, przeł. B. Steczek (2006). [w:] *Podstawy edukacji ignacjańskiej*, red. J. Kołacz, Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna Ignatianum, Wydawnictwo WAM, s. 99–165.
- Podstawy edukacji ignacjańskiej*, przeł. B. Steczek, red. J. Kołacz (2006). Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna Ignatianum, Wydawnictwo WAM.
- Traub G.W. (2008). *Do You Speak Ignatian? A Glossary of Terms Used in Ignatian and Jesuit Circles*, [w:] G.W. Traub (red.), *An Ignatian Spirituality Reader*, Chicago: Loyola Press, s. 250–269.
- Zas Friz R. (2007). *Espiritualidad ignaciana*, [w:] J.G. de Castro (red.), *Diccionario de espiritualidad ignaciana*, t. 1, Madrid: Editorial Sal Terrae, s. 811–820.

ADRES DO KORESPONDENCJI:

Dr Ewa Dybowska
 Uniwersytet Ignatianum w Krakowie
 Instytut Nauk o Wychowaniu
 E-mail: ewa.dybowska@ignatianum.edu.pl